

SVĚTLA A STÍNY VLÁDY MORAVSKÝCH LUCEMBURKŮ

Jiří Mitáček

Různé aspekty doby vlády dynastie Lucemburků na Moravě se v posledních desetiletích dočkaly zasloužené pozornosti, adekvátního kritického pohledu a pečlivého zpracování jak v linii chronologické, tak v hlubším zpracování jednotlivých oblastí dobového života a různých sociálně-politických skupin. Odborná i laická veřejnost se pak dočkala i zásadních monografií z pera dvou předních moravských historiků – Josefa Války (Středověká Morava. Dějiny Moravy 1, Brno 1991) a Jaroslava Mezníka (Lucemburská Morava, Praha 1999), bez nichž si dnes již poznání tohoto období moravských dějin nedovedeme představit. Tyto práce těžily jak z řady předchozích statí svých autorů, tak i studií dalších badatelů. Samy pak podnítily vznik desítek prací.

Ve svém textu se cíleně omezím na samostatnou moravskou větev dynastie Lucemburků. Pominu tak období před rokem 1350, kdy na Moravě nejdříve se šlechtickou opozicí zápolil o moc český král Jan Lucemburský a posléze zde vládnul (nejdříve jako moravský markrabě) králevic Karel, který ovšem již v této době sledoval cíle, které pak rozvinul jako římský a český král.

Svou pozornost budu věnovat období vlády Karlova mladšího bratra Jana Jindřicha a jeho nejstaršího syna Jošta, nesporně zajímavých, i když velmi rozdílných osobností. Tito představitelé dvou generací lucemburského rodu (tak odlišných ve svých činech, ale nikoliv dějinném významu) vládli Moravě v době, která je řadou historiků považována za léta jejího největšího rozmachu.

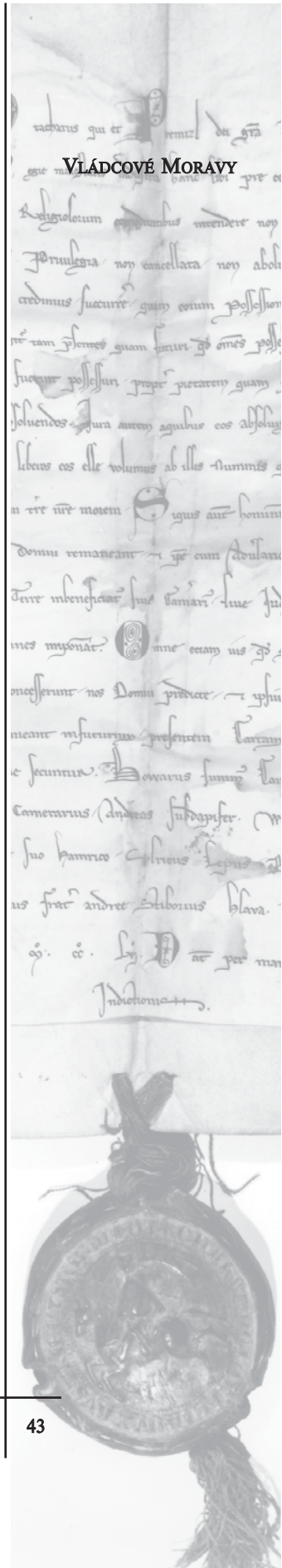
Absence zevrubnější kroniky ze 14. století nás ochuzuje o podrobnější údaje o soukromém životě markraběte Jana Jindřicha. Známe data jeho narození (*12. února 1322) a úmrtí (†12. listopadu 1375), pohnutou historii prvního manželství v Tyrolsku i následné sňatky na Moravě (především poměrně šťastný druhý svazek s Markétou Opavskou, ze kterého vzešly všechny jeho děti – tři synové a dvě dcery – Kateřina a Eliška). Je otázkou zda byl panovníkem s kulturním rozhledem, jako jeho starší bratr Karel (jenž je kupříkladu považován za autora Svatováclavské legendy). Přestože máme doloženy styky Jana Jindřicha například s mimořádně vzdělaným olomouckým biskupem Janem ze Středy, či přítomnost stavitelů nebo nezbytných hudebníků na jeho dvoře apod., není odpověď na tuto otázku jednoduchá. Jaroslav Mezník se domnívá, že „*snad nejprůkaznějším svědectvím o tom, že si Jan Jindřich vzdělání vážil, je péče, s jakou se staral o vzdělání svých dětí*“. Ani toto sdělení však nepřináší uspokojivou odpověď na otázku

Poprsí moravského markraběte Jana Jindřicha v triforiu katedrály sv. Víta. Foto převzato ze sborníku *Moravští Lucemburkové*, s. 288.

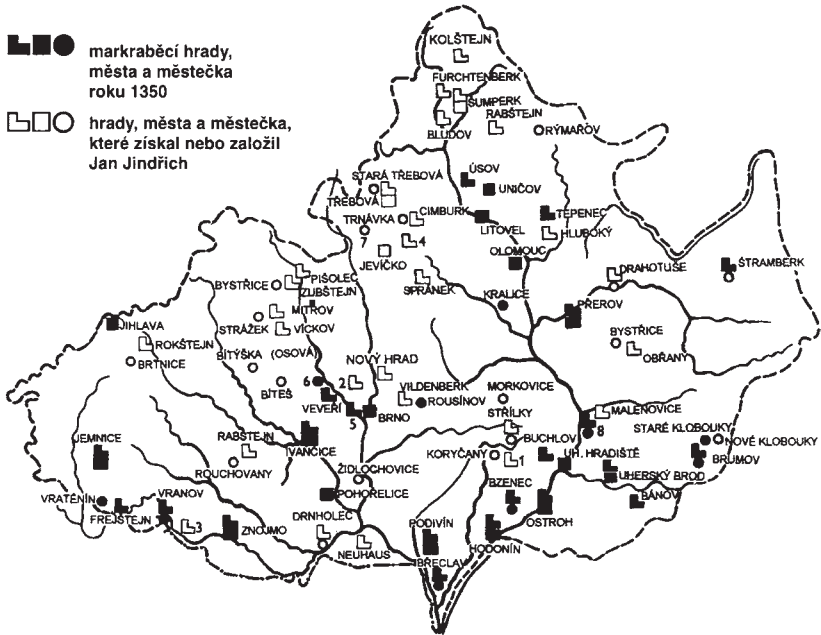
ku vztahu markraběte k literatuře a umění. Kvalitní vzdělání totiž musíme považovat za samozřejmý prvek výchovy dětí tak mocného rodu. S ohledem na roli dětí moravského markraběte ve sňatkové politice Karla IV. lze navíc předpokládat, že i on sám do jejich vzdělávání vstupoval. Rozhodně můžeme konstatovat, že nejspíše ani Jan Jindřich, ani Jošt nebyli významnými staviteli, respektive fundátory či donátory významných staveb (tedy nikoliv v měřítku přiměřeném jejich postavení či srovnatelném s činností Karla IV.). Za Jana Jindřicha byl pouze po jeho příchodu do Brna vybudován klášter augustiniánů kanovníků u sv. Tomáše a těsně před jeho smrtí započala stavba kláštera kartuziánů v Králově poli. Množství doložitelných staveb a uměleckých děl, jež lze spojit se jménem markraběte Jošta je pak zcela zanedbatelné (a i u těch sporých případů, jako je například horizontální pieta v kostele sv. Tomáše v Brně, je přímé spojení s osobou markraběte problematické).

Ačkoliv král Jan odkázal Janu Jindřichovi Moravu již roku 1341, markraběcí stolec získal teprve v prosinci roku 1349 (do země pak přicestoval v lednu 1350). Zpoždění v předání správy země bylo nejspíše způsobeno zaneprázdněností Karla IV. řešením otázek evropské politiky. Vcelku formální instalace bratra na Moravě se zřejmě zdála až druhořadým problémem. Karel IV. za bratra i nadále přejímal hlavní tíhu odpovědnosti za zahraniční politiku a jiné oblasti správy. Většina právních úkonů moravského markraběte pak byla konána v kooperaci s činností Karla IV. v jiných zemích Koruny české a Jan Jindřich si je nechával svým bratrem potvrdit. Do jisté míry ale bylo souznění jejich konání motivováno i skutečností, že až do roku 1361 byl Jan Jindřich dědicem a následníkem Karla IV. Bylo by

VLÁDCOVÉ MORAVY

- markraběcí hrady, města a městečka roku 1350
- hrady, města a městečka, které získal nebo založil Jan Jindřich

Zvětšení markraběcího majetku na Moravě za vlády Jana Jindřicha

(1 – Cimburk u Koryčan, 2 – Lelekovice, 3 – Nový Hrádek, 4 – Plankenberk, 5 – Špilberk, 6 – Veverská Bitýška, 7 – Křenov, 8 – Napajedla)

Mapka zvětšení markraběcího majetku na Moravě za vlády Jana Jindřicha. Podle J. Meznika. Převzato z knihy J. Meznika, *Lucemburská Morava*, Praha 1999, s. 182.

nejspíše omylem vidět v něm pouze slabocha, využívajícího ochranu mocného a nepochybně schopnějšího bratra. Často jej nacházíme na Karlově dvoře, dokonce již za vlády jejich otce Jana přebíral příležitostně dočasnou vládu v českém státě a vedl několik samostatných vojenských výprav (do Bavorska ve 40. letech 14. století, proti Jindřichu z Hradce v 50. letech 14. století a do Srbska roku 1365). Jeho častá účast na diplomatických akcích Karla IV. signalizuje jak vzájemnou důvěru mezi bratry, tak jistý politický talent a dokresluje jeho postavení dědice koruny. Politika a jednání Jana Jindřicha ale vždy zůstávaly odrazem státnických kroků jeho „velkého“ bratra, kterému se podřizoval ve všech zásadních krocích souvisejících s budováním pozice rodu Lucemburků a jejich soustátí soustředěného kolem českého království. Pouze ve dvou případech postupoval Jan Jindřich samostatně jako moravský panovník: roku 1351 ve smlouvě s rakouským vévodou Albrechtem II. o vzájemné pomoci při odporu poddaných, včetně příslušníků vyšší šlechty, a v rakousko-moravské pohraniční válce v letech 1356–1357, kdy nebezpečí vzniklé koalice Habsburků s Kazimírem Polským a Ludvíkem Uherským řešily teprve dědičné smlouvy z roku 1364.

Každopádně je Janu Jindřichovi obecně připisován velký hospodářský rozmach země a rekonstrukce markraběcí moci (při jeho nástupu činil markraběcí majetek asi 20 hradů, 14–15 měst, 9 městeček a 140 vesnic, na konci jeho vlády pak nejméně 48 hradů, 17–21 měst, kolem 25 městeček

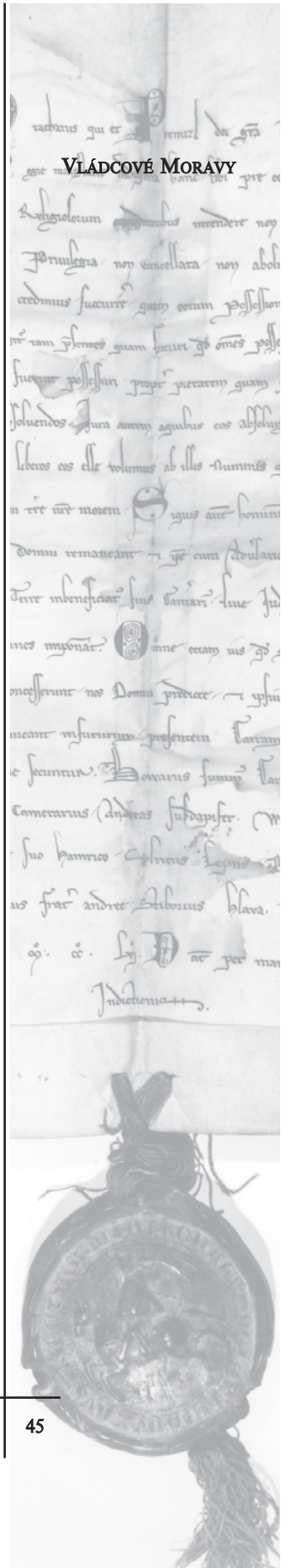
Antropologická rekonstrukce podoby moravského markraběte Jošta zhotovená J. V. Veselovskou. Muzeum města Brna. Foto převzato ze sborníku Moravští Lucemburkové, s. 292.

a 320–340 vesnic). Právě v jeho úspěšném úsilí vybudovat velký markraběcí majetek a v dobrém vztahu k většině moravských pánů je spatřován rovněž polický talent. Hospodářský rozmach markraběcí domény byl však do jisté míry již dílem vlády Karla na Moravě ve 30. letech 14. století. Je také nutné brát v úvahu, že v tomto období dochází k časově omezenému rozvoji ekonomiky v celoevropském měřítku, daném přechodem na efektivnější způsob polního hospodaření a rozvojem městského stavu, který stál v pozadí rostoucího mezinárodního i regionálního obchodu. K obecnému hodnocení vlády Jana Jindřicha bych opět použil slov předního moravského historografa lucemburského období Jaroslava Mezníka: „Z hlediska celého českého státu bylo zcela nepochybně velmi důležité, že Karel IV. mohl počítat při svých akcích s plnou podporou bratra, ať už postoje Jana Jindřicha vyplývaly ze slabosti, z racionálních úvah nebo z oddanosti. ... Spolupráce mezi Karlem IV. a Janem Jindřichem se pak příznivě odrazila i v životě lidí na Moravě v období jejich vlády. V rozbouřeném 14. století, kdy války mezi státy i války domácí byly na většině území Evropy velmi často se opakujícím jevem, představují přece jenom Čechy a Morava za jejich vlády jakousi oázu míru. ... Kromě toho je nepochybné, že Jan Jindřich dokázal zvýšit na Moravě autoritu panovníka, výrazně zvětšit markraběcí majetek a přitom dobře vycházet s církevními představiteli i s většinou příslušníků vyšší šlechty“.

U syna Jana Jindřicha – Jošta Moravského – nám již prameny umožňují rekonstruovat mnohem plastičtější obraz jeho osobnosti. Narodil se v roce 1354 nejspíše v Brně a byl nejstarším členem třetí generace českých Lucemburků. Historie zná jedinou jeho manželku – Alžbětu (Anežku)

VLÁDCOVÉ MORAVY

VLÁDCOVÉ MORAVY

Polskou, s níž se oženil v roce 1372/1374, a která přežila Jošta o dvě léta. Nedala však moravskému vládci legitimního dědice.

Donedávna bylo Joštu Moravskému přisuzováno velmi negativní hodnocení, které vycházelo ze závěrů stanovených již v práci Františka Palackého. Ten jeho činy nazíral z hlediska dopadů na české poměry (tj. vládu Václava IV. a následné nepokoje) a ekonomické devastace země. Vinil jej z egoismu a lakomství, další jeho následovníci také z chtivosti a hašteřivosti. V celkovém pohledu na jeho vládu a osobnost se však jeho obraz jeví jinak. Jošt byl mimořádně vzdělaný muž. Korespondoval s významným italským humanistou, florentským kancléřem Colucciem Salutatim. M. Jan Hus mu zaslal prepis jednoho z Wicklefových traktátů. V jeho vlastnictví máme doloženu celou řadu rukopisů. Měl nepochybně vlastní knihovnu (sám opisoval rukopisy; četl antické klasiky, jako například Josefa Flavia). Je nesporné, že především dokázal plně využít výhod, které mu poskytovala pozice člena mocné dynastie. Byl to on, kdo se společně se Zikmundem pokusil být nositelem tradice rodu vládnoucího Evropě. Josef Válka, autor jedinečných Dějin Moravy o něm napsal: „*Je to nejzajímavější a historicky nejvýznamnější moravský markrabě jak v politickém, tak v kulturním smyslu. Muž velké ctižádosti a vysokých ambicí..., po smrti Karla IV. (1378) je nejstarším členem poslední generace Lucemburků a ústřední postavou jejich vzájemných sporů a i společenských akcí v českém státě i v říši a v okolních zemích. Dovede shromáždit obrovské prostředky a kupovat země i úřady, jít bez skrupulí, všemi prostředky za svými mocenskými cíli, mezi nimiž nechybí česká a císařská koruna*“.

V dějinách Moravy rozlišujeme tři fáze jeho vlády. První (1375–1390) je zcela nepochybně dobou vzestupu, kdy navázal na správu svého otce, ale navíc dokázal hrát velmi významnou roli ve středoevropské politice a rozšiřovat svůj vliv. Druhá (1390–1405) je poznamenána především vnitro dynastickou krizí, na Moravě pak válkou markrabat. Konečně ve třetí (1405–1411) Morava čelila i v mírovém období resultátům předchozích bojů, především byla sužována bojovými družinami. Jošt pak v jejím závěru dosáhl (v říjnu roku 1410) zvolení římským králem. Bohužel však již v lednu 1411 jako 56letý umírá.

Jako panovník tedy nebyl nikterak neúspěšný, jak by z negativních hodnocení jeho osobnosti vyplývalo. Jemu často vytýkané oslabení moci Lucemburků nebylo zdaleka jeho vinou. Viníkem zde byl zcela nepochybně neschopný a slabý Václav IV. Úpadek markraběcí moci na Moravě pak lze přičíst do značné míry i na vrub testamentů Jana Jindřicha, které nedávaly jasné odpovědi o rozdělení moci na Moravě tak, aby ukojily nepokojné duchy Joštových mladších bratrů Jana Soběslava a Prokopa. Ti pak zavlekli zemi do zmatků a domácích válek, byť Joštova účast na vzniku řady sporů je nesporná.

U zmíněných testamentů Jana Jindřicha bych se krátce zastavil. Tyto tři dokumenty z let 1363, 1366 a 1371 zjevně neposkytovaly jeho dědicům jasný návod pro řešení vzájemných vztahů a spíše je zkomplikovaly. Základní myšlenkou testamentů bylo stanovení vzájemného nástupnictví bratrů ve vládě na Moravě a dědění majetku v případě úmrtí některého z nich. Byla stanovena Joštova vrchní vláda, jeho moc nad vrchnostenskými regály a větší částí zemských platů. Joštův podíl na rozdělovaném markraběcím

- ○ hrady, města a městečka odkázané Joštovi
 ■ ● podíl Jana Soběslava
 ▨ ▩ podíl Prokopa

Dělení markraběcích majetků podle třetího testamentu Jana Jindřicha z roku 1371 – hrady, města a městečka

(1 – Cimburk u Koryčan, 2 – Lelekovice, 3 – Nový Hrádek, 4 – Plankenberg, 5 – Špilberk, 6 – Veverská Bitýška, 7 – Křenov, 8 – Napajedla)

Mapka rozdělení markraběcích majetků podle třetího testamentu markraběte Jana Jindřicha. Podle J. Meznika. Převzato z knihy J. Meznika, *Lucemburská Morava, Praha 1999, s. 217.*

majetku ve většině položek činil 2/3 až 4/5 stavu na konci vlády Jana Jindřicha. Zbylá část majetku pak měla být rozdělena, rovněž podle předem stanoveného klíče, mezi zbylé dva bratry, včetně horního regálu a práva vybírat vypsanou zemskou berní na určených statcích. Právě snaha o minucióznost a následná komplikovanost do důsledků promyšlených kombinací, které mohou nastat, a jimž se Jan Jindřich snažil předcházet, přinesly pravý opak původně uvažovaného záměru. Místo precizního propracování jednotlivých variant, které mělo zamezit možným sporům mezi syny, se naopak vytvořil prostor pro ambice a nespokojenost, jež vyústily v ničivou domácí válku. Z výrazných charakterových rysů je u Jošta nepochybná výrazná ctižádost, která motivovala řadu jeho akcí. Jaroslav Mezník se domnívá, že tato mocichtivost (úporná snaha stát se vládcem v dalších a dalších zemích) „nebyla dostatečně propojena se zodpovědností, s pocitem, že úkolem panovníka je sloužit a prospívat zemi, které vládne“. Jošt doslova hromadil pod svou správou nová území i úřady, jež mu byli svěřeny, ale většinou tíhu povinností s tím spojených přenechával jiným osobám. Tak tomu bylo majoritně u Braniborska, i u Lucemburska a alsaského fojstství. Stejně tak například nikdy neuplatňoval možnost se angažovat jako generální vikář v Itálii, jímž byl jmenován dvakrát. Nepochybně však Jošt patřil k politickým osobnostem nejen středoevropského, ale i celoevropského významu.

VLÁDCOVÉ MORAVY

- markraběcí hrady, města a městečka roku 1410
- markraběcí majetky zcizené v letech 1375–1410
- městečko Měnin získané Joštem

Zmenšení markraběcího majetku za vlády markraběte Jošta

(1 - Cimburk u Koryčan, 2 - Lelekovice, 3 - Nový Hrádek, 4 - Plankenberg, 5 - Špilberk, 6 - Veverská Bitýška, 7 - Křenov, 8 - Napajedla)

Mapka zmenšení markraběcího majetku za vlády moravského markraběte Jošta. Podle J. Mezníka. Převzato z knihy J. Mezníka, *Lucemburská Morava, Praha 1999, s. 292.*

Jošt je považován za dobrého hospodáře, dovedl však být spíše šikovným finančníkem a prozíravým obchodníkem (především v počátcích své vlády, kdy disponoval rozsáhlými majetky a finančními prostředky). Nelze jej ale pokládat v žádném případě za šetrného. Na zvětšení své moci dokázal vynakládat značné prostředky (ať již svých cílů dosahoval půjčkami svým bratrancům, za něž pak získával do zástavy další země a majetky, válečnými výpravami, například se Zikmundem a Prokopem do Uher, či nákladnými diplomatickými akcemi, jako vysláním svého posla Jana Baldaka do Avignonu roku 1383 či poslu do Itálie po jeho jmenování vikářem roku 1389). Právě nákladnost jeho aktivit vedla z rozprodeji markraběcího majetku, s takovým úsilím rekonstruovaném jeho otcem, a je skutečným důvodem častých negativních hodnocení jeho vlády. Na konci jeho vlády byla většina markraběcího majetku opět v rukou šlechty (s výjimkou několika měst).

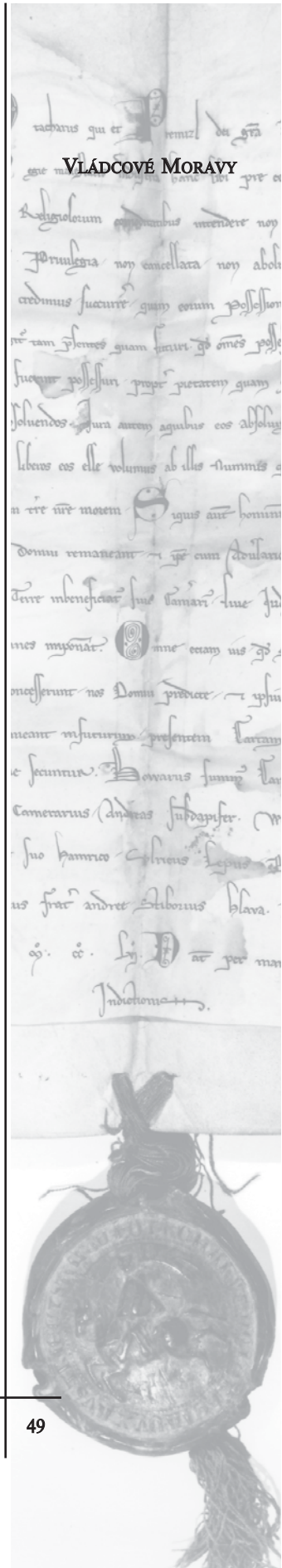
Všech šest Lucemburků: bratři Václava IV., Zikmund a Jan Zhořelecký, i jejich moravští bratřenci Jošt, Jan Soběslav a Prokop, bylo sice spjato společnými rodovými zájmy – dynastická politika zůstávala stále nadřazena politice státní a zemské –, ale jejich vzájemné vztahy byly vším jiným než vyjádřením svornosti a spolupráce. V podstatě chtěli všichni Lucemburkové pokračovat v politice Karla IV. jak v říši, tak ve střední Evropě. Hlavním cílem zůstávala snaha udržet královský a císařský titul v rukou Lucemburského rodu a kromě české koruny získat i další země pokračováním ve sňat-

kové politice velkého císaře. Papežské schizma a neurovnané církevní poměry však otřásaly jedním z podpůrných sloupů lucemburské politiky, spojenectvím s papežstvím a církví. Rovněž slabost Václava a jeho nechuť k římské korunovační jízdě oslabovaly pozici Lucemburků v říši. Navíc dříve spřízněná Francie se stávala na evropské politické scéně jejich rivalem a rostoucí moc šlechty pak otvírala novou etapu boje o rozdělení moci v lucemburském státě samotném. To vše komplikovalo této generaci rodu jejich snahu navázat na relativně úspěšnou politiku Karla IV.

Navíc tolik kritizovaný Jošt stál v čele země v době nejenom politicky rozjitřené v čase velkého papežského schizmatu, ale také v údobí rostoucí ekonomické a populační krize, která postupně zasáhla celou západní Evropu. Velmi úzké propojení českých zemí s prostředím evropské církve a zájmy papežské kurie pak jenom umocnily řadu aspektů, které se ukázaly být v době následné krize rozbuškou sociálních nepokojů. Již 3. čtvrtina 14. století určila další směr, který otevřel stavidla hlasité kritiky stávajících poměrů a v závěru století vyústil ve stav, který nejlépe pojmenoval František Šmahel ve svém díle Husitská revoluce – Doba vymknutá z kloubů.

U složité církevní situace a negativním dopadu spojení Lucemburské dynastie s papežskou kurií a její politikou na české země bych se zastavil v drobné odbočce. Po přesunu papežského dvora do Avignonu v úvodu 14. století se papežství jako instituce vnitřně proměnilo. Neztratilo sice své mocenské ambice, změnilo však prostředky k dosažení svých cílů. Soustředilo se na absolutní ovládnutí církevní organizace, absolutismus a centralizaci moci, tj. především úplnou kontrolu církevních dignit (s důrazem na jejich obsazování) od vesnických farářů až po kardinálský klobouk. To vše pak dosahovalo prostřednictvím finančního podrobení celého západního křesťanstva, a to pomocí svou dobu předbíhajícího správního aparátu. Nejvlastnější znak avignonského papežství – systém udělování církevních beneficií, jehož prvotním účelem bylo vyloučení zásahů světské moci do obsazování církevních úřadů, se však v důsledku proměnil ve výnosný obchod, navíc zcela podvazující vliv a samostatnost sídelních biskupů a jejich kapitul. Neúměrná finanční zátěž a nemilosrdnost papežských výběřců, zcela transparentní převaha ekonomických aspektů nad duchovním posláním, s sebou ovšem přinášely znatelný mravní rozvrat. To vše nenápadně podráždělo nohy dosud neotřesitelné papežské autority. Obchod s prebendami, úplatkářství, stále častější mnohoobročnictví a s tím spojený nárůst kněžského proletariátu, doslova nadprodukce kněžích nižšího svěcení aj. včetně velkého nárůstu udělování tzv. fakultates, tj. legitimizování nemanželských kněžských dětí vyvolávaly stále ostřejší společenskou kritiku a odhalovaly potřebu vnitřní reformy církve.

Všechny zmíněné aspekty se týkaly, a ne v právě malé míře, českých zemí, tedy v důsledku i Moravy. Vinu na tom nesla především přítomnost císařského dvora v Praze a také v této době relativní hospodářská lukrativnost beneficií v zemích České koruny. Osobnost Karla IV. a jeho politika „vytěžení kurie, jak jen to bude možné“ vedla k velmi úzké provázanosti, kterou nejlépe charakterizoval přední český historik Karel Stloukal, kterého bych si dovolil citovat: „...nikdy v českých dějinách nebyl český stát tak těsně spojen s církví jako ve XIV. století a v dialektice poměru Čech a kurie je

VLÁDCOVÉ MORAVY

něco přímo osudového: po těsném spojení následovala reakce, jež nabyla významu evropského a všelidského – Avignon se stal živnou půdou husitství...“.

Hlavní důvod úpadku církve byl spatřován v opuštění Říma jako jediného pravého sídla následovníků sv. Petra. Ale opuštění „sladké půdy Francie“, které uskutečnil teprve Řehoř XI. v roce 1377, již nemohlo papežství, které prošlo v Avignonu hlubokou proměnou, uchránit od katastrofy. Ta přišla v roce 1378 v podobě velkého papežského rozkolu, který se až v průběhu 1. poloviny 15. století neúspěšně pokoušelo řešit konciliaristické hnutí. Krach reformních koncilů a liknavost církevních špiček v otázce řešení nahromaděných problémů pak otevřel cestu evropské reformaci, náboženským válkám a v důsledku oslabení spojeného křesťanského tábora i mohutnému nástupu osmanské říše na evropském kontinentě, kterému rozdělená Evropa nedokázala adekvátně čelit.

Po tomto malém exkursu bych již opět věnoval pozornost Janu Jindřichovi a Joštovi a jejich vztahům s moravskou šlechtou. S tím krátce souvisí i otázka dvora obou markrabat, kterou lze ve zkratce zhodnotit následovně: Jan Jindřich s ohledem na malou aktivitu v zahraniční politice nepochybně udržoval velmi malý dvůr, což u Jošta nepřicházelo v úvahu. Jošt přebudoval původní kancelář Jana Jindřicha, snažil se zdokonalit její fungování a zcela nepochybně chtěl o všech důležitějších záležitostech rozhodovat sám. O to více je zarážející již naznačené zjištění, že ve většině zemí, které následně získal, přenechával vládu jiným osobám. Často do nově získaných uzemí ani nezajížděl. Výčet jím získaných zemí a poct je však úctyhodný: v roce 1378 mu bylo zastaveno Kladsko, roku 1388 Braniborsko, Lucembursko a alsaské fojtsví, v roce 1389 byl jmenován říšským vikářem v Itálii, roku 1390 koupil Krnov s okolím a v roce 1397 získal lénem Braniborsko a do zástavy obojí Lužici a konečně na podzim roku 1410 dosáhl volby římským králem.

Vnitrodynastická pozice Jana Jindřicha (tedy přenechání aktivity Karlovi IV.) také znamenala velmi malé výdaje na vládu. Při plné kontrole markraběcích příjmů (především zemské berně) to v důsledku vedlo k vytváření velké hotovosti. Tuto hotovost pak Jan Jindřich mohl poskytovat svému bratru či ji zanechat svým synům, respektive využívat ji na restituci markraběcího majetku. To také staví do jiného světla i jemu připisované mimořádné úspěchy v rekonstrukci markraběcích držav.

Nesmíme zapomínat, že rozdílné výsledky obou markrabat v hospodaření byly ovlivňovány rovněž vnějšími vlivy, jako byla již zmíněná obecná ekonomická a politická situace v Evropě. Zatímco v době vlády Jana Jindřicha hovoříme o ekonomickém vzestupu (zejména na klášterních statcích) a v Evropě po ukončení sporů světské a církevní moci za Karla IV. panuje relativní klid, v době markraběte Jošta celá Evropa pomalu sklouzává do sociální, ekonomické i demografické krize, potýká se s důsledky církevního schizmatu a turecká hrozba se stává trvalou součástí evropské velmocenské politiky.

Rovněž k již uvedené roli šlechty lze říci, že po vzestupu jejího významu za dlouhého bezvládí při absenci panovnického centra (po více než století) a především za zmatků na počátku 14. století a potíží s nástupem Jana Lucemburského na český (tedy i moravský) trůn role šlechty ve správě

a řízení země velmi vzrostla. Již dále nebylo možné ji při vládním výkonu v zemi obcházet (koneckonců většinu dvorských a především zemských úřadů museli zastávat její představitelé).

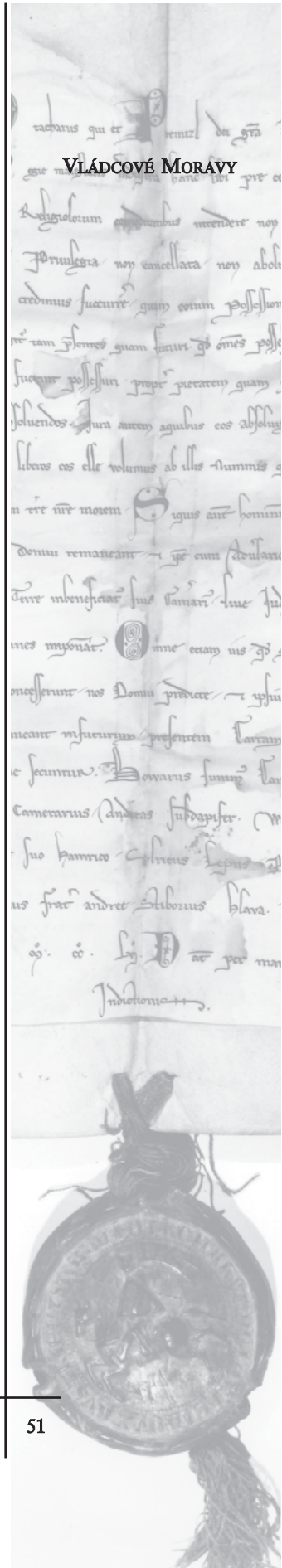
Jan Jindřich až na několik konfliktů vycházel se šlechtou dobře a snažil se ji připoutat ke své osobě a rodu vytvářením nového lenního systému na markraběcích statcích. V platnosti také zůstávala volební kapitulace, kterou musel při svém příjezdu do země roku 1311 (18. 6.) akceptovat jeho otec Jan a později jako markrabě i jeho bratr Karel.

Situace Jošta byla mnohem složitější díky postavení jeho bratrů v zemi. Každopádně v letech 1396 a 1405 dochází k vydání zemských landfrýdů. Ty se pak staly typickým znakem moravské stavovské ústavy a byly důsledkem narůstající moci pánů. Vzrostlá moc šlechty souvisela se skutečností, že tato získala značnou část markraběcího majetku, dosud jedné z hlavních opor panovnické moci. Již v předhusitském období se tak na Moravě vytvořily základy k tomu, co bylo pro politický život Moravy v následujících stoletích typické: velká moc stavů a v rámci stavů převaha panstva.

Rozdíly můžeme nalézt u obou panovníků i ve vztahu k v této době mocné církvi, která se konstitovala jako samostatná společenská skupina, řídící se i vlastním právem. Zatímco Jan Jindřich s církví udržoval v linii svého bratra korektní vztahy, Jošt naopak ihned v prvních letech své vlády neváhal podstoupit velmi ostrou konfrontaci s olomouckou kapitulou a biskupem (jednalo se o platby zemské berně z kapitulních statků, dokonce mělo dojít k zapálení olomouckého dómu a biskupského paláce). I v dalších letech byly jeho vztahy s církevními hodnostáři velmi napjaté (ostatně také olomoucká kapitula odmítla instalování jeho bratra Jana Soběslava jako olomouckého biskupa).

Jak tedy nakonec zhodnotit obě tyto osobnosti? Zatímco u Jana Jindřicha nejsme schopni zjistit něco více o jeho vlastní osobě, Jošta můžeme nepochybně považovat za mimořádně sečtělého a vzdělaného vladaře. Ani on však nenásledoval svého strýce Karla IV. v jeho zakladatelských a donačních aktivitách. Za vlády obou panovníků probíhá především institucionální dotváření zemské stavovské obce, které za Jošta vývojově předstihlo dění v Čechách, kde moc šlechty (ovšem v konkurenci s městským stavem) potvrdily teprve husitské války. Šlechtická a později stavovská zemská obec Moravy se následně při absenci markraběcího rodu a dvora stává vlastním nositelem a reprezentantem politické Moravy a „moravanství“ ve smyslu jeho zemského chápání.

Vlastní politika Jana Jindřicha na Moravě byla obrazem a obdobou politiky Karla IV. v Čechách. Zatímco on se vzdal vlastních politických ambicí, jeho syn Jošt naopak snese srovnání se svým bratrancem Zikmundem, který svými schopnostmi (a na rozdíl od Jošta i výsledky) byl skutečným dědicem velikosti Karla IV. Jen shodou dějinných okolností přinesla tato politika v Lucemburky koncipované a teprve se rodící středoevropské monarchii (a v jejím rámci i v českém království a moravském markrabství) nakonec v důsledku dědičných smluv z roku 1364 ve středoevropském prostoru vládu rodu Habsburků.

- BALETKA, Tomáš, *Dvůr, rezidence a kancelář moravského markraběte Jošta (1375–1411)*, in: Sborník archivních prací 46, 1996, s. 259–536.
- BARTOŠ, František Michálek, *České dějiny. Dílu II. část 6. Čechy v době Husově 1378–1415*, Praha 1947.
- ERŠIL, Jaroslav, *Správní a finanční vztahy avignonského papežství k českým zemím ve 3. čtvrtině 14. století*. Praha 1959.
- FIALA, Zdeněk, *Předhusitské Čechy 1310–1419*, Praha 1968.
- HOFFMANN, František, *Bojové družiny na Moravě a v Čechách před husitskou revolucí a za revoluce*, in: Táborský archiv 6, 1994, s. 47–144.
- KAVKA, František, *Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355–1378) I a II*, Praha 1993.
- KAVKA, František, *Karel IV. Historie života velkého vladaře*, Praha 1998.
- KROFTA, Kamil, *Kurie a církevní správa zemi českých v době předhusitské*, in: Český časopis historický 12, 1906, s. 7–34, 178–191, 276–298 a 426–446; 14, 1908, 18–34, 172–196, 273–287 a 416–435.
- MEZNÍK, Jaroslav, *Lucemburská Morava 1310–1423*, Praha 1999.
- MEZNÍK, Jaroslav, *Politika moravských markrabat Jana Jindřicha a Jošta*, in: Mediaevalia historika Bohemica 2, 1992, s. 91–97.
- MEZNÍK, Jaroslav, *Markrabě a páni (K mocenskému dualismu na Moravě v době předhusitské)*, in: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, C 42, 1995, s. 39–50.
- MEZNÍK, Jaroslav, *Markraběcí majetek na Moravě za vlády markraběte Jana Jindřicha*, in: Mediaevalia historika Bohemica 5, 1998, s. 49–66.
- NOVÁK, Jan B., *Avignonské papežství a zárodky českého odporu proti kurii*, in: Časopis Matice moravské 31, 1907, s. 219–234.
- Moravští Lucemburkové*. Sborník prací Muzea města Brna Forum Brunense 2000. Brno 2000.
- NOVOTNÝ, Václav, *Náboženské hnutí české ve 14. a 15. stol. Část 1. Do Husa*. Praha b.l.
- SEIBT, Ferdinand, *Karel IV. Císař v Evropě (1346–1378)*, Praha 1999.
- ŠMAHEL, František, *Husitská revoluce. Sv. II. Kořeny české reformace*, Praha 1993.
- SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV. Život a dílo (1316–1378)*, Praha 1979.
- SPĚVÁČEK, Jiří, *Král diplomat (Jan Lucemburský 1296–1346)*, Praha 1982.
- SPĚVÁČEK, Jiří, *Václav IV. 1361–1419. K předpokladům husitské revoluce*, Praha 1986.
- SPĚVÁČEK, Jiří, *Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346. K prvnímu vstupu českých žerní do svazku se západní Evropou*, Praha 1994.
- STLOUKAL, Karel, *Dvojitá tvář doby Karlovy*, zvl. otisk z Českého časopisu historického 50, 1949.
- ŠTĚPÁN, Václav, *Moravský markrabě Jošt (1354–1411)*, Brno 2002.
- ŠUSTA, Josef, *České dějiny. Dílu II. část 2. Král cizinec*, Praha 1939.
- ŠUSTA, Josef, *České dějiny. Dílu II. část 3. Otec a syn*, Praha 1946.
- ŠUSTA, Josef, *České dějiny. Dílu II. část 4. Karel IV. Za císařskou korunou*, Praha 1948.
- VÁLKA, Josef, *Dějiny Moravy 1. Středověká Morava*, Brno 1991.

Staf vznikla v rámci institucionálního záměru Moravského zemského muzea IZ MK 00009486202 – Výzkum vývoje lidské společnosti ve vztahu k Moravě a ideje českého národa ve středoevropském kontextu.